

MOSTY Z CHUDOBY A TRH PRÁCE

BRIDGES OUT OF POVERTY AND LABOR MARKET

POLLÁK Miroslav

Abstrakt

Súčasná celosvetová ekonomická a finančná kríza má dopad aj na trh práce, ktorý tiež prežíva krízu. Dôsledkom je vysoká nezamestnanosť. Štát so svojimi zaužívanými možnosťami nenachádza uspokojujúce riešenia na vytváranie zmysluplných pracovných miest. Príležitosťou je experimentovať s novými prístupmi na lokálnej a komunitnej úrovni. Koncept „Mosty z chudoby“ predstavuje ideový základ jednej z takýchto príležitostí. Dopady a praktické využitie „Mostov z chudoby“ môžu mať svoje uplatnenie aj v takej ťažkej oblasti, akou je boj s nezamestnanosťou a vytváranie nových pracovných príležitostí na komunitnej a miestnej úrovni. Prvé príklady na Slovensku už máme.

Abstract

Current global economic and financial crisis has an influence on a labor market. The labor market experiences the crisis which results into high unemployment. The government with its exerting opportunities doesn't find any satisfying solutions on how to create meaningful jobs. An occasion is to experiment with new approaches on local and community level. The concept "Bridges out of Poverty" represents an ideological ground of one of these occasions. Impacts and practical application of "Bridges out of poverty" could have its own implementation in such serious areas as struggle against unemployment and creation of new employment opportunities on local and community level. We already have the first experiences in this area in Slovakia.

ÚVOD

Začiatok 21. storočia bol poznamenaný dvomi tragickými udalosťami, ktorých dôsledkom sú významné hospodárske a sociálne dopady na obyvateľov všetkých krajín sveta. Prvou udalosťou bol teroristický útok na Svetové obchodné centrum v New Yorku v roku 2001 a druhou udalosťou bol kolaps hypotekárneho trhu v USA a pád finančných búrz v rokoch 2008 a 2009. Najmä druhá udalosť významne vplýva na celosvetovú ekonomiku s následným sociálnym dopadom na všetkých obyvateľov krajín, ktoré sú vzájomne politicky a ekonomicky prepojené. Globalizácia stále viac a viac upevňuje spoločný osud týchto krajín a Slovensko v tomto živom procese nie je výnimkou. Finančná a ekonomická kríza má svoje zákonité dopady na sociálnu oblasť. Zvýšené sociálne ohrozenie sa dotýka v prvom rade najslabších a najzraniteľnejších sociálnych skupín obyvateľstva, ale viac postihnutou sa stáva aj stredná trieda. Najviditeľnejším dôsledkom slabej ekonomickej kondície štátu sú pre bežného občana vysoké percentá štatistických čísel nezamestnanosti. Nástroje štátu na riešenie nezamestnanosti sú obmedzené a na nové odvážne riešenia stále čakáme. Do aktívnej politiky trhu práce štát investuje finančné prostriedky takmer iba zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Tlak na vytvorenie medzitrhu práce alebo inkluzívneho trhu práce sa zvyšuje, pričom k najaktívnejším v tejto oblasti patria predstavitelia Inštitútu zamestnanosti. O cieľoch inkluzívneho zamestnania píšú: „Inkluzívny rast predstavuje jeden z troch pilierov Stratégie

Európa 2020. Jeho vymedzenie je všeobecné – v rámci otvorenej metódy koordinácie majú členské štáty voľnú ruku pri voľbe spôsobu jeho dosahovania s ohľadom na situáciu v danej krajine. Takýto prístup zavedenia inkluzívneho zamestnávania má ambíciu zohľadniť špecifické okolnosti v podmienkach Slovenska. Medzi hlavné ciele zavedenia inkluzívneho zamestnávania patria: zníženie dlhodobej nezamestnanosti, zvýšenie miery zamestnanosti a zvýšenie šancí dlhodobo nezamestnaných a neaktívnych nájsť si riadne zamestnanie“ (Páleník – Páleník – Oravcová 2013: 7). Myšlienka inkluzívneho trhu, prezentovaná odborníkmi Inštitútu zamestnanosti, je konštrukciou na celoslovenskej úrovni. Táto snaha nevyklučuje možnosti na lokálnej úrovni. Tie sú výsledkom alternatívnych aktivít členov rôznych komunít a spoločenstiev s dobrým úmyslom nečakať na pomoc zhora. Ich cieľom je postarať sa sám o seba, alebo aspoň vylepšiť si vlastnými silami svoju ekonomickú situáciu a zároveň zlepšiť celkový stav vlastnej komunity. Aktivity v prospech seba a zároveň v prospech svojej komunity sa vôbec nevyklučujú. Opak je pravdou, môžu sa vhodne dopĺňať.

P. Rosanvalon o tom píše: „Je oveľa lepšie a prirodzenejšie pomáhať si navzájom než spoliehať sa na príliš vzdialený, finančne vyčerpaný a zúfalo preťažený štát. Pokiaľ má mať ekonomika skutočne vyššiu flexibilitu a štátna moc menej byrokracie, tak sa tým otvára priestor pre vyššiu autonómiu osôb a skupín a pre najrôznejšie formy ich vzájomnej svojpomoci. Ak modernizovaný trh nevytvára dostatočný počet plnohodnotných, sociálne užitočných pracovných miest a ak chudobný sociálny štát na tento cieľ už dávno rezignoval, potom ostáva iba tretí sektor. Túto oblasť vzájomnej svojpomoci treba vymaniť z tieňa čiernej ekonomiky a umožniť ľuďom, aby v nej napĺňali tie potreby, ktoré nedokáže plniť trh ani štát“ (Rosanvalon podľa Keller 2005: 140-141). Ak by sme nebránili aktívnym ľuďom na lokálnej úrovni presadiť sa a postarať sa o seba samých, určite by sme pomohli vyriešiť ekonomické a sociálne ťažkosti aj v najbiednejších komunitách, v sociálne znevýhodnenom prostredí, napr. v marginalizovaných rómskych komunitách. Tretí sektor často nahrádza úlohu štátu a napriek mnohým prekážkam dosahuje v sociálnej oblasti výrazné úspechy. Najslabší jednotlivci bez akéhokoľvek pracovného návyku, bez motivácie, ktorí celý svoj doterajší život prežili v zajatí generáčnej chudoby, nemajú možnosť sa vlastnou silou dostať z pasce svojej závislosti. Takýchto jednotlivcov je veľa a preto najmä ambiciózne mimovládne organizácie hľadajú spôsoby ako pracovať s ľuďmi zo sociálne znevýhodneného prostredia tak, aby začali byť aktívni a aby na seba postupne zobrali zodpovednosť aspoň za seba samých. Jednou z alternatívnych variant, ktorá takúto cestu ponúka, je koncept „Mosty z chudoby“.

1 MOSTY Z CHUDOBY

„Mosty z chudoby“ sú konceptom porozumenia chudoby a prístupu k riešeniu problémov chudoby. Autormi „Mostov z chudoby“ je americká organizácia aha!Process, Inc. z USA a jej hlavnými predstaviteľmi sú Ruby Payne, Philip De Vol a Terie Smith. Približne 30 rokov teoreticky rozvíjajú filozofiu „Mostov z chudoby“ a prakticky realizujú a pomáhajú realizovať množstvo projektov práce s chudobnými ľuďmi. Úspechy z týchto aktivít sú inšpiratívne pre inštitúcie a organizácie v rôznych ďalších krajinách sveta, pričom jednou z nich je aj Slovensko.

Cieľom „Mostov z chudoby“ je transformácia myslenia a vnútorného chápania problematiky chudoby, čo umožňuje lepšie porozumenie, spoluprácu a riešenie problémov súvisiacich s chudobou pre všetky zainteresované skupiny a jednotlivcov.

Medzi cieľové skupiny „Mostov z chudoby“ patrí každý, kto prichádza profesionálne alebo súkromne do kontaktu s problematikou chudoby (alebo s chudobnými ľuďmi) na rôznorodej úrovni. Sú to:

- politici,
- pracovníci verejnej správy (štátna správa - UPSVaR, polícia, zdravotníctvo, školstvo, súdnictvo, ... , samospráva – sociálni terénni pracovníci, ...),
- pracovníci v treťom sektore (pracovníci v komunitných centrách, dobrovoľníci, ...),
- pracovníci v médiách (novinári, rozhlasoví a televízni redaktori, ...),
- samotní chudobní ľudia, ktorí majú záujem dostať sa z chudoby, ...

Autori rovnomennej knihy „Mosty z chudoby“ zdôrazňujú: „Ekonomická neistota nízkopríjmových rodín a strednej triedy ohrozuje životaschopnosť samotných komunít. Keď sa stredná trieda sťahuje z miest, odnáša si so sebou aj dane, ktorými doteraz prispievali mestu... keď sa na hlavných uliciach miest zatvárajú firmy a na ulici sa postupne objavujú záložne, secondhandy, odbory sociálnych služieb alebo rôzni poskytovatelia krátkodobých pôžičiek... keď si už rodiny s deťmi nemôžu dovoliť žiť na určitom mieste, lebo tam nie sú pracovné miesta... a keď obedy na školách poskytované zdarma alebo za symbolickú cenu potrebuje polovica detí, stávajú sa naše komunity dlhodobou neudržateľnými.

Je preto našim cieľom zlepšovať životy chudobných ľudí a postupne tak budovať dlhodobu udržateľnú komunitu, v ktorých sa bude všetkým žiť dobre“ (Payne - De Vol – Smith 2010: 11-12).

Koncept „Mosty z chudoby“ sa opiera o niekoľko základných princípov, ktoré zvlášť rozvíja:

- „Mosty z chudoby“ sú zamerané na ekonomické a sociálne charakteristiky a nie na rasové alebo kultúrne odlišnosti,
- chudoba je relatívna,
- chudoba sa vyskytuje vo všetkých rasách a vo všetkých krajinách,
- existuje rozdiel medzi generačnou a situačnou chudobou,
- človek si nesie so sebou skryté pravidlá triedy, v ktorej bol vychovaný,
- školy a podniky fungujú podľa noriem a skrytých pravidiel strednej triedy,
- ak chceme našim klientom pomôcť k úspechu, musíme najskôr pochopiť ich skryté pravidlá a následne ich naučiť tým pravidlám, ktoré im pomôžu dosiahnuť úspech v škole, v práci a v spoločnosti,
- človek, ktorý sa chce vymaniť z chudoby do strednej triedy, alebo zo strednej triedy do bohatej, musí sa (aspoň na istý čas) vzdať niektorých vzťahov,
- ľudí z chudoby nemôžeme ani ospravedlňovať ani haniť za ich nevedomosť, úlohou odborného personálu je poskytovať podporu, byť dôrazní a jasne zadefinovať očakávania,
- nemôžeme viniť obeť chudoby za to, že žijú v chudobe,
- nemôžeme naďalej podporovať stereotypy a predsudky o chudobných.

Koncept „Mosty z chudoby“ sa zvlášť a dôkladne venuje najmä pojmu chudoby a tzv. skrytým spoločenským pravidlám. Chudoba je chápaná ako rozsah do akého jednotlivec dokáže fungovať bez prítomnosti zdrojov. Pod zdrojmi sa nemyslia iba financie. Skrytými spoločenskými pravidlami sú nepísané zvyklosti a dohody, ktoré sú funkčné a ich neznalosť vylučuje osobu zo spoločnosti, ktorá tieto pravidlá nerešpektuje.

Koncept „Mosty z chudoby“ je rozvrhnutý do niekoľkých modulov, z ktorých najzákladnejšie sú:

- mentálne modely chudoby a mentálne modely rôznych spoločenských vrstiev,
- príčiny chudoby a ich výskum,
- kľúčové body a charakteristiky základných princípov „Mostov z chudoby“,
- skryté pravidlá troch ekonomických tried,
- jazyk a jeho rôzne štýly,

- štruktúra rodiny,
- osobné zdroje človeka a ich budovanie,
- teória osobnej zmeny.

Moduly sú zvlášť rozpracované podľa zámeru využitia „Mostov z chudoby“ a preto tvoria samotné „Mosty z chudoby“ základ pre konkrétne využitia a konkrétnu cieľovú skupinu. Napr. pre aplikáciu „Mostov z chudoby“ pre stredné špeciálne školy zamerané na ťažko zvládnuteľné deti a mládež sú spracované špecifické učebné plány a učebnice. Pre policajtov v teréne sú pripravené špeciálne kurzy ako rozumieť a ako komunikovať s ľuďmi z najchudobnejšej vrstvy, vrátane bezdomovcov, zlodejov, kriminálnikov, ...

Pre prácu s chudobnými, ktorí sa chcú dostať z chudoby do tzv. strednej triedy, je spracovaný samostatný program „Mostov z chudoby“ s názvom „Napredovanie“. „Napredovanie“ presne popisuje prácu školiteľa (facilitátora) a prácu klienta (výskumníka) s časovým rozvrhom, zodpovednosťami a cieľmi, ktorých výstupom je samotným klientom spracovaný presný postup vlastnej osobnej zmeny.

Môžeme povedať, že „Napredovanie“ je konkrétna aplikácia „Mostov z chudoby“, ktorá je premyslenou individuálnou prácou s chudobnými ľuďmi v pracovnej skupine podľa presnej metodiky.

Výsledkom práce v „Napredovaní“ je individuálny plán osobných zmien klientov a ich rozhodnutie zmeniť svoj život na ceste von z chudoby.

Nevyhnutnou podmienkou pre úspech „Napredovania“ je podpora klienta na ceste von z chudoby (tutoring, práca dobrovoľníkov, podporné kruhy, ...).

2 MOSTY Z CHUDOBY A ZAMESTNANOSŤ

„Mosty z chudoby“ sú vhodným východiskom pre tých, ktorí musia nájsť spoločnú reč pri hľadaní riešenia problémov spoločnej komunity, spoločnej obce, spoločného regiónu. Vhodným zjednocujúcim jazykom môžu byť práve „Mosty z chudoby“. Približne rovnaká znalosť konceptu a filozofie „Mostov z chudoby“ je predpokladom pre vzájomné riešenie problémov ľudí s rôznym vzdelaním, kultúrou, zvykmi a cieľmi. Vytváranie pracovných miest a riešenie problémov nezamestnanosti patrí k veľkým a dôležitým témam, kvôli ktorým sa oplatí hľadať nové postupy. Na lokálnej úrovni sa tvoria strategické záväzné dokumenty, ktorých cieľom je prospech občanov a ich pokojné nekonfliktné spolužitie. Podľa zákona o sociálnych službách obec vypracúva komunitný plán sociálnych služieb a vyšší územný celok vypracúva koncepciu rozvoja sociálnych služieb v spolupráci s inými poskytovateľmi sociálnych služieb a s prijímateľmi sociálnych služieb v ich územnom obvode. Obec a vyšší územný celok sú povinné predložiť návrh týchto dokumentov na verejnú diskusiu. Ďalším základným strategickým záväzným dokumentom pre rozvoj obce/mesta alebo vyššieho územného celku je program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHaSR), ktorý má oporu v zákone č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja a vychádza z pôvodného zákona č. 503/2001. Vypracovanie PHaSR obce zabezpečuje obec pri uplatnení partnerstva.

Príklad č. 1: Občianske združenie Pro Turnensis v Turni nad Bodvou sa aktívne podieľa na spracovaní strategických materiálov rozvoja obce a rozvoja mikroregiónu. Kvôli lepšiemu zapojeniu sociálne znevýhodnených občanov do týchto procesov a kvôli lepšiemu spoločnému porozumeniu absolvovali členovia, spolupracovníci, sympatizanti a klienti

občianskeho združenia Pro Turnensis školenie „Mostov z chudoby“. Samotné Občianske združenie Pro Turnensis uskutočňuje hospodárske aktivity v oblasti zberu bioodpadu, kompostovania a tradičných remesiel, v rámci ktorých zamestnáva dlhodobo nezamestnaných občanov.

Jedným z dôvodov nízkeho uplatnenia na trhu práce a nemožnosti nájsť si pracovné miesto je nízka kvalifikácia potenciálneho záujemcu. Táto nevýhoda je veľmi rozšírená v prostredí tzv. marginalizovaných rómskych komunít. Ak navyše ide o mladých ľudí, ktorí už majú založené rodiny s deťmi, ale nemajú ukončené ani základné vzdelanie, šanca nájsť si prácu, je takmer nulová.

Príklad č. 2: V Bystranoch uskutočnila nezisková organizácia Úspech, n.o. školenia „Mostov z chudoby“ s prispôbenou variantou „Napredovania“ pre skupinu 80 mladých Rómov, ktorí boli bez vzdelania a práce. Asi polovica z nich neskôr bez mzdy pracovala na vytvorení areálu Šefildského námestia (projekt dostal cenu Gypsy spirit za udalosť roka 2013), počas čoho získali nové zručnosti a nadšenie pre tvorbu spoločného diela. Niekoľkí z nich teraz majú šancu zamestnať sa v pripravovanom sociálnom obecnom podniku, ktorý je pre nich novou príležitosťou.

Práci vytvárania nových pracovných príležitostí a hľadania pracovného uplatnenia pre klientov dlhodobo nezamestnaných sa venujú agentúry podporovaného zamestnania. Táto práca je veľmi náročná a veľmi nevdáčajná. Klienti sú nositeľmi viacerých problémov, z ktorých je nezamestnanosť len jednou časťou.

Príklad č. 3: Agentúra podporovaného zamestnania v Somotore uskutočnila v priebehu rokov 2012 - 2014 pilotný projekt „Cesta z bludného kruhu“, ktorého cieľom bolo nájsť pracovné uplatnenie pre dlhodobo nezamestnaných klientov v rámci celého Slovenska. Vzhľadom na široké zemepisné pôsobenie projektu, početný projektový tím a očakávané ťažkosti s klientmi, vedenie agentúry sa rozhodlo uskutočniť školenie „Mostov z chudoby“ pre celý pracovný tím. Počas tohto školenia došlo k vyjasneniu názorov a zjednoteniu prístupu k práci s budúcimi klientmi. Projekt skončil úspešne a zabezpečil vyše 100 pracovných miest po Slovensku.

V zmiešaných oblastiach s rómskymi komunitami a veľkou nezamestnanosťou rastie vzájomná nedôvera medzi väčšinovým obyvateľstvom a Rómami. Obyvatelia obidvoch táborov sa vzájomne odsudzujú a stále menej a menej komunikujú. Nie sú príležitosti na spoločné stretávanie sa, každý žije svoj vlastný izolovaný život. Ak by aj bola možnosť spoločného zamestnania, u zamestnávateľov prevláda obava o pracovnú výdrž Rómov. Strata pracovných návykov a uprednostnenie neplánovaných a nepredvídateľných činností počas pracovnej doby zneisťuje zamestnávateľov a odrádza ich pri uzatváraní pracovných zmlúv s Rómami.

Príklad č. 4: Strojárska firma v Medzeve plánuje rozšíriť svoju výrobu koncom roka 2014. Niekedy boli Rómovia v Medzeve remeselne šikovní a zruční. Zamestnávateľ pristúpil na dohodu, že zamestná tretinu Rómov na cca 20 nových pracovných miest. Podmienkou je uskutočnenie takých doplnkových aktivít, ktoré budú vhodne kultivovať prostredie života Rómov a posilniť ich sociálne zručnosti a správanie tak, aby boli občiansky a ľudsky zrelí a vytrvalí v práci. Odbornú spôsobilosť pracovníkov bude zabezpečovať zamestnávateľ. Po predstavení konceptu „Mostov z chudoby“ zamestnávateľ uzatvoril dohodu s neziskovou organizáciou a definitívne súhlasil so zamestnaním Rómov. Zamestnávateľ v partnerstve s neziskovou organizáciou sa budú spoločne venovať skupine zamestnaných Rómov.

ZÁVER

Vyššie uvedené štyri príklady poukazujú na to, ako môže byť využitý koncept „Mosty z chudoby“ pre vytvorenie dobrých východiskových predpokladov na neskoršie vytvorenie pracovných miest alebo na sprostredkovanie zamestnania aj pre veľmi ťažko zamestnateľných jednotlivcov. Štyri príklady sú z lokálnej miestnej, resp. komunitnej úrovne. Príklady môžu slúžiť ako povzbudenie pre ľudí, ktorí sa neboja hľadať riešenia vo svojom vlastnom prostredí a nečakať na pomoc zhora. Ak ku „Mostom z chudoby“ budeme pristupovať kreatívne, svoje uplatnenie môže nájsť tento koncept aj v prostredí, ktoré na prvý pohľad nemá šance na úspech a ktorého problémy sa zdajú neriešiteľné.

Použitá literatúra

1. KELLER, J., 2005: *Soumrak sociálního státu*. Praha, SLON. ISBN 80-86429-34-2
2. PÁLENÍK, V., PÁLENÍK, M., ORAVCOVÁ, I., 2013. *Inkluzívne zamestnávanie*. Bratislava: Inštitút zamestnanosti. ISBN 978-80-970204-4-6
3. PAYNE, R., DEVOL, P., SMITH, T., 2010. *Mosty z chudoby*. Košice: Equilibria, s.r.o. ISBN 978-80-89284-53-5

Kontaktné údaje

Miroslav POLLÁK, Mgr., RNDr.
Ústav rómskych štúdií
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra č.1
080 01 Prešov
PSČ Mesto
Slovensko
miropollak123@gmail.com

